

A norvég könyvtári rendszer, új kihívások a látóhatáron

Rövid történeti áttekintés

A norvég könyvtárak története a 18. századba nyúlik vissza. A legfontosabb alapokat a *Királyi Norvég Tudományos Akadémia Könyvtára* (Trondheim) és a *Christiania Könyvtár* (Oslo) jelentették. Az *Oslói Egyetemet* 1811-ben alapították, itt nyílt meg az első egyetemi könyvtár. A nemzeti könyvtári feladatokat 1815-ig a koppenhágai *Királyi Dán Könyvtár* látta el, tőle vette át az Oslói Egyetem.

Az USA-ból származó korszerű könyvtári eszmék a norvég könyvtárakra is hatottak, az áttörés 1900 körül következett be a szabad hozzáférést hirdető könyvtári reformmal. A második világháborút megelőzően a könyvtárosokat az USA-ban és Angliában képezték. A *Norvég Könyvtáros Egyesületet* 1913-ban alapították, célja a könyvtárpolitika fejlesztése és a kormánnyal való együttműködés volt.

A norvég könyvtári rendszer

A norvég könyvtárak hagyományosan két szektort alkotnak: az iskolai és közkönyvtárak tartoznak az egyik, a kutató- és a szakkönyvtárak a másik csoportba.

Közkönyvtárak

A közkönyvtári rendszert több mint kétszáz éve bárki szabadon használhatja. 1840-ben 230 volt a közkönyvtárak száma. A kormány már 1851 óta támogatta pénzügyileg a könyvtárakat. Az első norvég könyvtári törvényt 1935-ben hozták. Ez kimondja, hogy minden közkönyvtár a könyvtári hálózat része, és részt vesz a közös tevékenységekben, pl. az angol-amerikai hagyományokra épített könyvtárközi kölcsönzésben. Az elmúlt 10 évben évente mintegy 30 könyvtárat zártak be, így számuk 1184-ről 892-re csökkent.

Statisztikák

2004-ben a közkönyvtárak gyűjteménye 22 millió egység, a könyvtári látogatók száma 22,9 millió volt. A kölcsönzött művek 74%-a könyv, a többi zenei, videodokumentum, hangoskönyv stb. volt. A közkönyvtárak 99%-a díjmentesen ajánl olvasóinak internethasználatot.

Mozgókönyvtári szolgáltatások

Norvégiában már több mint ötven éve szerveznek könyvtári buszokat a kötelező közkönyvtári szolgáltatások támogatására, 2003-ban 35 busz és egy hajó vett részt benne.

Iskolai könyvtárak

Az elemi iskoláknak 1827 óta kell, hogy legyen könyvgyűjteményük. Az iskolai könyvgyűjtemény egyik feladata, hogy a diákokat szabadidős olvasmányokkal lássa el, a másik a pedagógiai tevékenység támogatása. Az 1985. évi könyvtári törvény szerint a könyvtári szolgáltatásokhoz középiskolások is hozzáférhetnek. Több kistelepülésen közös az iskolai és a közkönyvtár.

Megyei könyvtárak

Norvégiában 19 megyei könyvtár van, feladatuk: tanácsadás a megyében lévő városi könyvtáraknak, és a szakképzés segítése. Fontos szerepet játszanak a könyvtárközi kölcsönzés nemzeti rendszerében, többen mozgókönyvtárakat is működtetnek.

Felsőoktatási és tudományos könyvtárak

A felsőoktatási, szak- és tudományos könyvtárak száma 336. A statisztikák szerint 19 millió könyvet és folyóiratot, valamint 11 millió digitális dokumentumot tartanak nyilván. 2003-ban a kölcsönzések száma 4 millió volt, és 6 millió látogatót regisztráltak.

A felsőoktatási, szak- és tudományos könyvtárakat is érintik a változások, sok kis könyvtárat bezártak. Felgyorsult az átmenet a nyomtatott dokumentumokról az elektronikusokra, az utóbbiak számának növekedése évenként 30%. Az elektronikus dokumentumok számának emelkedése olyan kérdéseket vet fel, mint a nagyobb információs műveltség iránti igény, a tárolás kérdései, a kiadványok alternatív formái, a szerzői jog és a licencelés. Az utóbbi két évben a látogatók száma a szakkönyvtárakban mintegy 20%-kal nőtt. A haladás egyik útja a szorosabb együttműködés a szak- és a közkönyvtárak között. Regionális projektek indultak, pl. Østfold és Oppland megyében.

A felsőoktatási könyvtárak csoportjába öt egyetemi könyvtár, hat tudományos és műszaki főiskolai könyvtár, két művészeti iskolai könyvtár és 25 állami főiskolai könyvtár tartozik. Ezenkívül a magánfőiskolákon is vannak könyvtárak. A felsőoktatási könyvtárak nagy részét az állam működteti a kormányzat jogi rendszerében. Az adatbázisokat, e-folyóiratokat és e-könyveket az oktatók és a hallgatók munkahelyükről is elérhetik, ezért a szolgáltatások terén a könyvtárak állandóan új kihívásokkal szembesülnek.

A könyvtár mint oktatóközpont

Az új kutatási és oktatási módszerekbe történő nagyobb befektetés, és a jövőbeli oktatási reformok miatt szigorodtak a követelmények a felsőoktatási és a szakkönyvtárakkal szemben. A *minőségi reform* hatott a pedagógia fejlődésére, és elősegíti az intézmények közötti szakmai együttműködést. Sok oktatási intézmény létrehozta saját oktatóközpontját, így a könyvtár fizikailag is része lett a tanulásnak.

A BIBSYS

A BIBSYS valamennyi norvég egyetemi könyvtár, a Nemzeti Könyvtár, számos főiskolai és tudományos könyvtár osztott könyvtári rendszere, amelybe mintegy 100 könyvtár tartozik. Segítségével az oktatók és kutatók kereshetnek saját könyvtári állományukban, kölcsönözhetnek, és másolatot rendelhetnek a világhálón. Sok nemzeti és nemzetközi adatbázisban kereshetnek a Zsearch közös felületen. A BIBSYS 1972-ben jött létre, működtetését a részt vevő könyvtárak finanszírozzák.

A Nemzeti Könyvtár

A *Nemzeti Könyvtár* elsődleges feladata, hogy a legjobb dokumentációs forrás legyen Norvégiáról az ország, az emberek és a társadalom számára. A könyvtár gyűjtő és megőrző tevékenységét a kötelepéldány-törvény szabályozza. Ennek megfelelően gyűjti a különféle médiumok mindenfajta információját Oslóban és Ranában.

Már említettük, hogy a Nemzeti Könyvtár története 1815-ig nyúlik vissza, amikor az *Oslói Egyetemi Könyvtár* töltötte be a nemzeti könyvtári szerepet. 1989-ben, alapításakor, a ranai részlegre hárult a köteles példányok kezelésének felelőssége. A norvég parlament 1992-ben döntött az egyesített, önfenntartó Nemzeti Könyvtár megalapításáról oslói székhellyel. 1999-ben az Oslói részleg vette át a nemzeti könyvtári funkciókat és gyűjteményeket.

A Norvégiában megjelenő könyvek teljes gyűjteményének kezelése mellett a könyvtár gondozza a norvég közös katalógust, amely 400 norvég könyvtár állományához nyújt hozzáférést; működteti az *Északi/Balti Közös Folyóirat-katalógust*, amelyből az észak-európai államokban 900 könyvtár állománya érhető el. Az internetszolgáltatások révén és CD-ROM-on több mint 60 adatbázis érhető el.

Itt kezelik a világon a legnagyobb, köteles példányból származó gyűjteményt: a könyvek, folyóiratok, napilapok, mikrofilmek, fényképek, e-dokumentumok, rádió- és tv-adások anyagai, videók és filmek tárolására 45 km polc szükséges. A gyűjteményekből a ranai részleg mint letéti könyvtár nyújt kölcsönző és másolatkészítő szolgáltatást.

A Norvég Nemzeti Könyvtárat hároméves felújítás után az IFLA-konferencia idején (2005. augusztus) nyitották meg ismét.

A Hangos és Braille-könyvek Norvég Könyvtára

A gyengén látó és diszlexiás olvasók számára külön gyűjteményeket tartanak fenn Oslo, Trondheim és Bergen városokban.

A fehér könyv

A *fehér könyv* 1999-ben jelent meg *A tudás és a tapasztalat forrásai a levéltárakban, könyvtárakban*

és múzeumokban az infokommunikációs technológia korában címmel. Ebben merült fel először az ún. összefonódó vagy láthatatlan könyvtári szolgáltatások gondolata, azaz hogy olyan hálózatot hozzanak létre, amelyben a használó bárhol fordul könyvtárhoz, ugyanolyan szolgáltatásban részesül, akár valóságos, akár virtuális gyűjteményt szeretne igénybe venni.

A Norvég Levéltári, Könyvtári és Múzeumi Hatóság (ABM)

A testület a könyvtárügyet korábban irányító hivatalok és a múzeumi hatóság összevonásával jött létre, közintézményként a Kulturális és Egyházügyi Minisztériumhoz tartozik. Ennek köszönhetően megszűnnek az éles határok a felsőoktatási és szakkönyvtárak, valamint a közkönyvtárak között.

Az összefonódó könyvtári szolgáltatások

A következő néhány évben az összefonódó könyvtári szolgáltatások létrehozása a cél. A felhasználó megközelítőleg ugyanazt a kiszolgálást kapja, függetlenül attól, hogy melyik könyvtárba látogat; így összekapcsolhatók a létező és a virtuális gyűjtemények, szolgáltatások. A témában Østfoldban és Opplandban indult projekt. A szolgáltatások szakosítása, a közreműködők oktatása, a hálózat-alapú források beépítése, az új típusú szolgáltatások elérését célozták meg a régióban. Bevezették az ún. lebegő könyvgyűjtemény fogalmát: e szerint a könyvtárközi kölcsönzés keretében a valamely könyvtárnak elküldött művet a kérő könyvtárban tartják mindaddig, amíg valaki nem kéri ismét. A megyei könyvtár az újonnan vett könyvet annak a könyvtárnak továbbítja, ahonnan azt először kéri, ezután a könyvtárakban körözik az új könyveket.

A Norvég Digitális Könyvtár

A *Norvég Digitális Könyvtár* az ABM irányítja, amely a felsőoktatási és közkönyvtárak első közös stratégiai terve. A digitális könyvtár olyan rendszer lesz, amely eltörli a határokat az egyes könyvtárak között, és azok információs forrásait mindenki számára egyszerűsített formában teszi elérhetővé. A programot öt évre tervezték.

A Digitális Könyvtár elemei

- **Tartalom:** a digitális könyvtár mindenfajta dokumentumot tartalmaz: szöveget, fotót, hang- és videoanyagokat; hozzáférést enged a nem digitális anyagokhoz is. A cél a minél nagyobb mennyiségű digitális tartalom létrehozása. A munkában a levéltárak és a múzeumok is részt vesznek.
- **Szolgáltatások:** keresés, tartalom-előállítás és -szervezés, dokumentumrendelés és -küldés, jogosultság-ellenőrzés.
- **Technológiai keretek:** a hálózat lehetővé teszi majd a különféle szolgáltatások, metaadatok és tartalmak integrálását. Ehhez olyan egyezmény szükséges, amely jóváhagyja a hálózatban alkalmazandó szabványokat.
- **Felhasználói interfészek:** azokat a felhasználói ablakokat jelentik, amelyek a digitális könyvtár tartalmára nyílnak. A legfontosabb, hogy kezelni tudják a hatalmas mennyiségű információt, és a hozzáférés több helyről is történhessen.
- **Könyvtári konzorciumok:** céljuk, hogy a könyvtárak a pénzükért több tartalomhoz jussanak, és mind az ő, mind a szolgáltatóik adminisztrációja csökkenjen.

Hálózati könyvtárak

A *Bibliotekvakten.no* volt az első virtuális tájékoztató szolgáltatást nyújtó projekt, amely interaktív üzemmódban működött. Az ezt megelőző kísérleti projektekre Vestfold megyében került sor, mivel az országos szintű szolgáltatás indítása előtt kisebb körben akarták tesztelni. A Bibliotekvakten.no 14 közepes és nagy könyvtár, valamint az Oslói Közkönyvtár önkéntes együttműködésére épült. A projekt alapját a „Kérdezd a könyvtárat” szolgáltatás jelentette, amelyet egy új, országos szolgáltatással, a „Könyvtár válaszol”-lal ötvöztek. Ezek a szolgáltatások a virtuális tájékoztató szolgáltatáshoz hasonlítanak. Fontos, hogy a rendszer összehangolt legyen. A felhasználókat nem érdekli, melyik könyvtárból kapják a választ, csak az, hogy jót kapjanak.

Az irodalom és a könyvtárak egyéb állami támogatása

Az irodalom és a könyvtárak állami támogatási körébe tartoznak a börtönkönyvtáraknak nyújtott segítség, a bevándorlóknak létesített könyvtári szolgáltatások, és a kórházi betegeknek nyújtott könyvtári szolgáltatások.

A közkönyvtárak és a szépirodalom, a nem regény típusú művek vásárlási programja

A programot a *Norvég Művészeti Tanács* 1965 óta működteti. Lényege, hogy garantálja a kiadóknak bizonyos számú kötetek megvételét a közkönyvtárak számára. A könyvtárak a könyveket ajándékba kapják, így a program egyaránt hasznot hoz a kiadóknak, a szerzőknek, a könyvtáraknak és az olvasóknak.

Az élethosszig tartó tanulási és az olvasási programok

Az ún. *alkalmassági reform* célja, hogy minden norvég állampolgárnak legyen lehetősége a tanulásra, szakmai fejlődésre, részt vehessen a képzéseken. A demográfiai változások miatt a jövőben Norvégiában is kevesebb lesz a teljes munkaidőben dolgozók száma, ugyanakkor a lakosság egy része nagyobb támogatást igényel. Az igény a gyorsabb oktatás és a házon belüli továbbképzések felé toódik el. A fiatalok olvasási készségének hiánya mellett a népesség nagy részének nincs meg az új technológia használatához szükséges képzettsége. Mindezek hátráltatják az új, tudásalapú társadalom létrehozását.

A lakosság igényeinek leginkább a 24 órás szolgáltatások felelnek meg. Az új szolgáltatások egyetemes tervezésénél a fő cél, hogy mindenki számára érthető, életét valóban megkönnyítő termékeket kapjon külön költségek nélkül.

A *Den kulturelle skolesekken (DKS)* a Kulturális és Egyházügyi Minisztérium, valamint az Oktatási és Kutatási Minisztérium közös kezdeményezése. Célja, hogy a tanulók még iskolaéveik alatt megismerjék a valódi kulturális értékeket. 2005-ben a projekt 22 millió eurós támogatásban részesült, az iskolák és kulturális intézmények együttműködésére támaszkodik országos, regionális és helyi szinten egyaránt. Az egyik fő cél az olvasás ösztönzése. A projekt lehetőséget ad arra, hogy a közkönyvtárak új módszereket fejlesszenek ki az olvasási készség javítására, és szorosabb kapcsolatba kerüljenek a helyi oktatási rendszerrel.

A *!Les* néven létrehozott új ernyőszervezet a gyermekek és a fiatalok olvasásszeretetét hivatott támogatni. Egy 1997-ben végzett kutatásra épül,

amelynek keretében a 11–16 évesek olvasási szokásait vizsgálták. A *!Les* által szervezett és koordinált programok országos szintűek, amelyeknek a könyvtárak gyermekrészlegei és az iskolai könyvtárak adnak otthont.

A norvégiai könyvtárépületek

1990–1999 között 194 közkönyvtár költözött új helyszínre. Néhány új egyetemi és főiskolai könyvtár is épült az elmúlt tíz évben, közöttük a legvonzóbb az Oslói Egyetemi Könyvtár. Amint arról már szó volt, ezek a könyvtárak egyben oktatóközpontok is.

Nemzetközi együttműködés

Az észak-európai (Nordic) országok szoros kapcsolatban állnak egymással, nagy a hasonlóság a népesség és a politikai rendszerek között. A skandináv könyvtárakban bevezetendő irányzatok és stratégiák eszközeként 1968 óta közösen adják ki a *Scandinavian Public Library Quarterly* című folyóiratot, amely a felsőoktatási és közkönyvtárak fejlesztéseit és trendjeit mutatja be. A norvég könyvtári szektor szoros kapcsolatot tart fenn a nemzetközi könyvtári szervezetekkel és könyvtári hálózatokkal, különösen az IFLA-val.

Könyvtári jelentés: új évezred?

Egy 2004. évi kormányjelentés nyomán megbízták az ABM-et a könyvtári terület legfontosabb problémáinak feltárásával. A cél egy olyan általános stratégiai dokumentum összeállítása, amely egységbe fogja a szakterületet, kiterjed mind a felsőoktatási, mind a közkönyvtárakra. Az új könyvtári irányelveknek tükrözniük kell a társadalmi változásokat a technológia, a tudás megszerzése és a kultúra területén. A *könyvtári jelentés* fontos eszköz lesz az összefonódó könyvtári szolgáltatások kialakításában is. A tervek szerint 2006 májusában elkészülő jelentés a kormány jövőbeli könyvtárpolitikájának alapját képezi.

!INDERGAARD, Leikny Haga: A voyage through the Norwegian library landscape and some challenges on the horizon. = IFLA Journal, 31. köt. 2. sz. 2005. p. 133–145./

(Jáki Éva)